

Aan de Minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media

Zijne Excellentie A. Slob

Per aangetekend schrijven en e-mail

Inzake : Srebrenica in het voortgezet onderwijs

Betreft : verzoek tot deugdelijke incorporatie van Srebrenica in het curriculum

Datum : 10 juli 2020

Geachte Minister,

Morgen zal worden herdacht dat de genocide van Srebrenica 25 jaar geleden heeft plaatsgevonden. In de aanloop van deze herdenking zijn afgelopen week enkele berichten verschenen in de media. Het meest in het oogspringend was het artikel in het Algemeen Dagblad van 5 juli jl. met het kopje *'Een genocide, maar de leraar weet van niks: Misschien is het nog te kort geleden'*. (Zie bijlage 1)

In het artikel wordt de aandacht gevestigd op het onderzoek *'Veilig gebied? Srebrenica in het Nederlandse onderwijs'*. (Zie bijlage 2) Dit onderzoek werd verricht door historicus dr. Marc van Berkel in opdracht van de vredesorganisatie Pax.

Wij vragen vriendelijk uw aandacht voor de conclusies van het onderzoeksrapport van dr. Van Berkel en de aanbevelingen die daarin worden gedaan. Wij vertrouwen erop dat het rapport u inmiddels heeft bereikt en dat u met belangstelling daarvan kennis heeft genomen in de gebruikelijke, sociologische historische context. Hierbij attenderen wij u echter expliciet op de juridische merites. Onze organisatie heeft namelijk de taak op zich genomen onrechtvaardige situaties te adresseren, waar de rechten van de islamitische gemeenschap in Nederland in het gedrang komen. Helaas moeten wij in dit geval constateren dat de aanbevelingen uit het rapport daadwerkelijk ter harte dienen te worden genomen door uw ministerie en daadwerkelijk geïmplementeerd moeten worden in het curriculum in het voortgezet onderwijs, wil geen sprake zijn van onrechtmatig overheidshandelen. Om een eventueel onrechtmatig overheidshandelen te voorkomen, willen wij derhalve bij deze van de gelegenheid gebruik maken om ons standpunt voor u uiteen te zetten in het kader van overleg en de daarmee gepaard gaande wisseling van argumenten.

Het huidige onderwijs over Srebrenica

Kort samengevat wordt in het rapport geconcludeerd dat er nauwelijks wordt gesproken over Srebrenica in de term 'genocide' en dat de aanloop, oorzaken en uitvoering van de genocide nog minder aandacht krijgen. Het bloedbad van Srebrenica wordt als een historisch geïsoleerde gebeurtenis gepresenteerd. De aandacht gaat enkel uit naar de positie van de Nederlandse militairen van DutchBat, terwijl men de positie en het perspectief van de Bosnische slachtoffers van de genocide en hun nabestaanden links laat liggen. Ook de nasleep van Srebrenica wordt genegeerd, omdat dit onbesproken wordt gelaten. Te denken valt aan de val van het kabinet Kok, de veroordelingen van oorlogsmisdadigers door het Joegoslavië – tribunaal en de succesvolle civiele aansprakelijkheidsstelling van de Nederlandse staat door de nabestaanden van de genocide. In de conclusie van het rapport staan namelijk – letterlijk – de volgende constatering:

“In de leermiddelen en lespakketten die hier zijn geanalyseerd wordt betrekkelijk weinig aandacht besteed aan de oorlogen in voormalig Joegoslavië, de val van de enclave of de genocide in Srebrenica. De historische context van de conflicten en oorlogen in voormalig Joegoslavië wordt niet of gebrekkig weergegeven. Er is tevens nauwelijks expliciete aandacht voor de oorzaken en uitvoering van de genocide zelf; wat er precies gebeurde in juli 1995 in Srebrenica blijft onderbelicht. Het woord 'genocide' wordt nauwelijks gebruikt in de leermiddelen – 'Srebrenica' komt slechts één keer voor in een register van de geanalyseerde leermiddelen. De genocide wordt daarmee als een historisch geïsoleerde gebeurtenis gepresenteerd. De aandacht van de leermiddelen gaat veel vaker uit naar de positie van de Nederlandse militairen en de betrokkenheid van Nederland bij de (mislukte) vredesmissie.”.

“De positie en het perspectief van de Bosnische slachtoffers van de genocide en van de nabestaanden worden veronachtzaamd”.

“Ook de nasleep van 'Srebrenica' in Nederland en de internationale gemeenschap krijgt weinig aandacht. Vanuit het perspectief van een leerling zou wat daar gebeurd is als een geïsoleerd incident kunnen worden gezien. De historische inbedding van 'Srebrenica' in een langere traditie van Nederlandse betrokkenheid bij vredesmissies wordt onbesproken gelaten. Ook vergelijkingen met (mislukte of problematisch verlopen) vredesmissies elders worden niet gemaakt; dit terwijl dergelijke operaties ook in andere landen vergelijkbare trauma's hebben nagelaten. De politieke consequenties ervan (het NIOD-rapport en de val van het kabinet-Kok), of het feit dat er een grote Bosnische gemeenschap in Nederland bestaat wordt evenmin genoemd. Ook de juridische gevolgen van de genocide komen nauwelijks voor in de

leermiddelen: dat er een tribunaal in Den Haag werd gevestigd voor de berechting van oorlogsmisdadigers, bijvoorbeeld, of de uitspraken van Nederlandse rechters in zaken die aangespannen werden door nabestaanden tegen de staat der Nederlanden. Wie in welke mate politieke of militaire verantwoordelijkheid droeg voor de afwegingen die zijn gemaakt in de periode rond juli 1995, is geen onderdeel van de behandeling van 'Srebrenica' in de geschiedenisleermiddelen".

Uit het eerder genoemde artikel in het Algemeen Dagblad blijkt verder dat op de onderwijsinstelling, waar dr. Van Berkel nieuwe geschiedenisleraren opleidt, 90 procent nauwelijks iets wist van de val van Srebrenica. Die aanstaande leraren, qua leeftijd begin 20, hebben er simpelweg tijdens hun basis- en middelbare schooltijd niet of amper les over gehad.

Kortom, het huidige onderwijs over Srebrenica krijgt – op z'n zachtst gezegd – een dikke onvoldoende.

De verklaring van het huidige onderwijs over Srebrenica

De identiteit van een land wordt mede beïnvloed door de manier waarop het zijn verleden beschrijft en/of herdenkt. Uit onderzoeken weten we dat het geschiedenisonderwijs (en bijbehorende curriculum en lesmethoden) kan worden gezien als de uitkomst of weerspiegeling van een hiërarchie in verhalen; politici, beleidsmakers en schoolboekauteurs beslissen welke geschiedenis blijkbaar de moeite waard is om te onthouden.¹

Blootstelling aan en openbaarmaking van historische conflicten is vaak pijnlijk en gaat meestal gepaard met schuld, schaamte of controverses rondom verantwoordelijkheden. Het historische debat dat voortkomt uit of voorafgaat aan geschiedenisonderwijs kan daarom onaangenaam zijn, omdat er idealiter een nieuw narratief wordt opgesteld dat bruikbaar moet zijn voor alle partijen. Ook voor staten die betrokken zijn geraakt bij conflicten of oorlog – zoals in het geval van de Nederlandse betrokkenheid bij de VN-operaties tijdens de oorlog in Bosnië – is het lastig om een betekenisvolle verwerking van deze ervaringen in het onderwijs te construeren. Geschiedeniseducatie en geschiedenispolitiek zijn daarom belangrijke

¹ Zie bijvoorbeeld Apple, *The Politics of the Textbook*; Soysal, 'Identity and Transnationalization'; Barton and Levstik, *Teaching History for the Common Good*; Foster and Crawford, *What Shall We Tell the Children*; Crawford and Foster, *War, Nation, Memory*; Haydn, 'The Changing Form and Use of Textbooks', Van Berkel, *Plotlines of Victimhood*.

factoren bij het reconstrueren van samenlevingen na afloop van dergelijke conflicten, hoewel een en ander soms wordt overschaduwd door een (actief) herinneringsbeleid dat het betwiste verleden vertroebelt of neutraliseert². Schoolboeken kunnen vaak worden opgevat als 'sociale zelfportretten', of als 'nationale autobiografieën', waarbij pijnlijke misstappen worden verzwegen of worden recht gepraat en waarbij soms teveel wordt ingezoomd op de nationale rol binnen de gebeurtenissen in de geschiedenis. In het geval van Srebrenica wordt dus vrijwel uitsluitend ingezoomd op de rol van DutchBat.

De aanbevelingen voor het toekomstige onderwijs over Srebrenica

In het rapport worden de volgende aanbevelingen gedaan:

1. SCHENK MEER AANDACHT AAN DE GENOCIDE IN SREBRENICA EN PLAATS DEZE IN EEN BREDERE CONTEXT;
2. SCHENK AANDACHT AAN HET PERSPECTIEF VAN DE BOSNISCHE SLACHTOFFERS;
3. BENOEM DE GENOCIDE, EN BIED INZICHT IN HET BEGRIJPEN VAN GENOCIDAAL GEDRAG;
4. WEES HELDER OVER DE ROL VAN DE NEDERLANDSE OVERHEID EN MILITAIREN IN HET OORLOGSGEWELD EN TIJDENS DE VREDESMISSIE.

De consequenties van het overnemen van de aanbevelingen

De genocide van Srebrenica is een donkere bladzijde in de Nederlandse geschiedenis, die Bosnië-Herzegovina en Nederland en hun burgers aan elkaar verbindt. Daarmee verdient het een fundamentele plek in de Nederlandse geschiedschrijving en haar educatie. Wie het verleden niet kent, begrijpt immers het heden niet.

Halve verhalen zijn halve waarheden en doen onrecht aan de historische waarheid.

Om systematische ontkenning van de genocide van Srebrenica te voorkomen, alsook een betekenisvolle verwerking van de genocide te realiseren, is structurele erkenning, herdenking en overeenstemmend onderwijs nodig. Naast de Nederlandse betrokkenheid bij deze tragedie heeft Nederland een gemeenschap van tienduizenden Bosnische Nederlanders, waarvan velen door de oorlog naar

² F. Pingel, 'Can Truth Be Negotiated?', p. 183.

Nederland zijn gevlucht. Ook hun positie en oorsprong binnen de Nederlandse samenleving mag niet worden miskend.

Met het oog op de toekomst is een volledige en correcte weergave van het verleden noodzakelijk.

Alle leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten leren dat vluchtelingen uit oorlogsgebied zijn gevlucht van huis en haard om het vege lijf te redden. Vluchtelingen uit het voormalige Joegoslavië zijn hier een voorbeeld van.

Alle leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten leren dat discriminatie, racisme en het zaaien van haat kan leiden tot genocide. De genocide van Srebrenica is hier een voorbeeld van.

Alle leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten leren dat populistische politici met behulp van vooroordelen bevolkingsgroepen tegen elkaar kunnen ophitsen waarbij misdaden tegen de menselijkheid het uiteindelijke resultaat kunnen zijn. De politicus en veroordeeld oorlogsmisdadiger Karadzic is hier een voorbeeld van. En alle leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten leren dat Geert Wilders hier ook een voorbeeld van kan zijn, want onder punt 1 van het verkiezingsprogramma van de PVV staat vermeld op haar website:

“Nederland de-islamiseren”

“Alle moskeeën en islamitische scholen dicht, verbod koran”.

Deze verkiezingsbelofte is door Karadzic en consorten wel bewaarheid. Na de genocide was Srebrenica gedeïslamiseerd. De bewoners waren Serviërs die ook voor de oorlog in die streek woonden, en Servische vluchtelingen uit andere delen van het land. In 2002 werd er voor het eerst na de burgeroorlog een moskee herbouwd. Alle moskeeën waren na de genocide dicht.

Alle leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten leren dat de geschiedenis zich niet mag herhalen.

De consequenties van het niet opvolgen van de aanbevelingen

Indien de aanbevelingen, zoals gedaan in het rapport *‘Veilig gebied? Srebrenica in het Nederlandse onderwijs’*, niet worden overgenomen, dan handelt de Nederlandse

overheid in strijd met zowel internationale – als nationale wet- en regelgeving. Alsdan is sprake van een onrechtmatig handelen van de zijde van de overheid.

Op basis van artikel 7 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie is Nederland verplicht onverwijld doeltreffende maatregelen te nemen, met name op het gebied van onderwijs, met het oog op de bestrijding van vooroordelen die tot rassendiscriminatie leiden, en het bevorderen van begrip, verdraagzaamheid en vriendschap tussen volken en rasgemeenschappen of etnische groepen. In de visie van Muslim Rights Watch Nederland is de Nederlandse overheid zodoende verplicht om er zorg voor te dragen dat adequaat onderwijs over Srebrenica de leerlingen van het voortgezet onderwijs bereikt, mede gezien de nationaal historische betekenis van de genocide.

Volgens de algemene aanbevelingen nr. 15 van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) bestaat voor de Europese overheden ook de verplichting jongeren te onderwijzen en onderwijzers op te leiden ter bestrijding van de gevaren van 'hate speech', zoals omschreven in artikel 4 sub e. In het ECRI-rapport over Nederland 4 juni 2019, wordt het belang van onderwijs evenzeer verwoord onder de punten 36 en 37.

Tragisch genoeg wordt Nederland in hetzelfde rapport op het hart gedrukt om – onder andere - het bagatelliseren van genocide strafbaar te stellen. Het mag duidelijk zijn dat het consequent niet benoemen van de volkerenmoord als genocide in het onderwijsmateriaal over Srebrenica kan worden gezien als bagatellisering. Hiermee lijkt de overheid bijna dezelfde misstap te maken die zij eigenlijk hoort te bestraffen. Dit onderschrijft in onze visie de noodzaak van een kordate aanpak, waarbij wij wel direct de kanttekening maken dat de Nederlandse overheid uiteraard niet opzettelijk de genocide bagatelliseert of anderszins kwade intenties kan worden toegedicht.

Met de nationale wet- en regelgeving in het achterhoofd ligt een deugdelijk onderwijs over Srebrenica evenzeer in de rede. Volgens het Besluit Kerndoelen Onderbouw VO d.d. 7 juni 2006 dienen namelijk – onder meer – de volgende kerndoelen te worden verwezenlijkt in het vak geschiedenis.

Kerndoel 37: onder meer

“De leerling leert daarbij in elk geval de relatie te leggen tussen de gebeurtenissen en ontwikkelingen in de 20e eeuw (waaronder de Wereldoorlogen en de Holocaust), en hedendaagse ontwikkelingen”.

Kerndoel 47.

“De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de doorwerking ervan op individuen en samenleving (nationaal, Europees en internationaal), de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien”.

Kerndoel 43: onder meer

“De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen”.

Onderwijs over Srebrenica geeft bij uitstek invulling aan deze kerndoelen en zal de sociale cohesie vergroten. Dit is ook broodnodig gezien het huidige islamofobe klimaat in Nederland, aldus de meest recente rapportage over Nederland van het ECRI (4 juni 2019).

“30. Als gevolg van dit tot verdeeldheid en vreemdelingenhaat leidend debat hebben mensen van minderheden het gevoel dat het in toenemende mate aanvaardbaar is om neerbuigende en discriminerende opmerkingen te maken, dat zij als tweederangsburgers worden gezien en dat zij worden blootgesteld aan geïnstitutionaliseerde vormen van racisme op basis van verborgen ideeën van blanke suprematie die tot uitdrukking komen in de in de vorige paragraaf genoemde uitspraken. Het hieruit voortvloeiende gevoel van uitsluiting vergroot de verdeeldheid in de samenleving, maakt dat moslims zich minder goed thuis voelen in Nederland en leidt tot de opkomst van parallelle samenlevingen en radicalisering.”

Helaas begint op dit moment al een onheilspellende overeenkomst te ontstaan tussen Nederland en het voormalige Joegoslavië van vandaag als het gaat om verdeeldheid tussen bevolkingsgroepen en de opkomst van parallelle samenlevingen. De OVSE (Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa) bracht in 2018 een rapport uit dat het probleem van uitsluiting en segregatie in Bosnië Herzegovina beschrijft. Er zijn in het land zeker vijftig ‘twee scholen onder één dak’, waarmee de organisatie

bedoelt dat in één schoolgebouw kinderen van verschillende etnische afkomst niet bij elkaar in de klas zitten. Soms gaan ze zelfs door verschillende deuren naar binnen: Bosnische moslims bij Bosnische moslims, Bosnische Serviërs bij Bosnische Serviërs. *“De praktijk van ‘twee scholen onder één dak’ leert kinderen eigenlijk dat er maar één juist standpunt is: het standpunt van hun eigen etnische groep. Ook al zijn alle leerlingen burgers van hetzelfde land. Dit principe moet worden gezien als een directe bedreiging van langdurige stabiliteit in Bosnië-Herzegovina”*, concludeert de OVSE in het onderzoeksrapport. Zo vormt islamofobie ook een bedreiging voor de langdurige stabiliteit in Nederland. Onderwijs over Srebrenica is een uitermate pijnlijk hoofdstuk binnen de nationale geschiedenis, maar wel een uitgelezen kans om met elkaar in gesprek te gaan over de gevolgen van discriminatie, racisme en xenofobie.

Geschiedenis en burgerschap

De aandacht voor burgerschapsvorming is de afgelopen jaren toegenomen. Sinds 2006 is burgerschapsvorming in het onderwijs wettelijk verankerd. De betreffende wet plaatst burgerschap in de context van de pluriforme samenleving en culturele diversiteit en het streven naar meer sociale cohesie in de samenleving. De inspectie ziet toe op de naleving van de wet. Uit opeenvolgende onderwijsverslagen van de Inspectie van het Onderwijs (2010, 2011, 2013) blijkt echter dat er weinig vooruitgang is geboekt in de implementatie c.q. de uitvoer van dit burgerschapsonderwijs. Tegen de achtergrond van dit gegeven kwam de Onderwijsraad (2012) met het advies *Verder met burgerschap in het onderwijs*. Onderwijs over Srebrenica kan concrete invulling geven aan het vak burgerschap, omdat het een doemscenario is dat het belang van dialoog, rechtstaat en mensenrechten onderstreept.

Voorbeelden van inhouden voor burgerschap die terug te vinden zijn in doelen voor de mens- en maatschappijvakken kunnen worden afgeleid uit het voorbeeldleerplan voor burgerschap dat door SLO is ontwikkeld (Bron & Van Vliet, 2012). In dit leerplan wordt uitgegaan van drie domeinen:

- Democratie, bijvoorbeeld formele en informele democratische beginselen, rechten en plichten, omgaan met conflicten, informatievaardigheden;
- Participatie, bijvoorbeeld het zich inzetten voor gemeenschapsbelangen, betrokkenheid bij omgeving tonen, deelnemen aan discussie en overleg, communicatievormen;

- Identiteit, bijvoorbeeld waardeverheldering, kennismaken met diversiteit, discriminatie, geestelijke stromingen en multiculturele samenleving”.

Muslim Rights Watch Nederland meent dat onderwijs over Srebrenica op het voortgezet onderwijs invulling kan geven aan zowel geschiedenis als burgerschap.

Epiloog

Wij hopen dat iedereen lessen mag trekken uit het verleden door onderwijs over Srebrenica en dat de slachtoffers mogen worden herdacht.

Wij verzoeken u vriendelijk binnen vier weken na ontvangst van dit schrijven inhoudelijk te reageren en wij zijn vanzelfsprekend bereid eventuele vragen te beantwoorden in de tussentijd.

Bij voorbaat dank voor de te nemen moeite,

met vriendelijke groet,

Muslim Rights Watch Nederland